

Jacques de Vroomen

Vertellen: literaire kunst van het levende woord

Een universitaire studie Nederlandse letterkunde kon je in mijn jonge jaren, de zestiger jaren, niet anders beginnen dan aan de leiband van Gerard Knuvelder. Zijn *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde* was het eerste studieboek dat wij als eerstejaars studenten Nederlands aanschaften. Ik herinner me dat Knuvelder zijn behandeling van de geschiedenis van de Nederlandse literatuur begon met enkele pagina's over de 'orale traditie' die vooraf zou zijn gegaan aan de periode van de geschreven literatuur. Er staat me nog een en ander bij over 'strijdlieden', 'oogstlieden' en 'drinklieden'. Na die paar inleidende pagina's stort Knuvelder zich handenwrijvend op het oudste in schrift overgeleverde Nederlandse zinnetje: 'Hebban olla uogala nestas bigunnan hinase hic enda thu'. Met dat zinnetje begint het handboek eigenlijk pas echt en gedurende vier dikke delen zal het begrip 'orale literatuur' niet meer vallen. Echte literatuur is wat literatoren hebben opgeschreven.

Echte taal: mondelinge taal

Honderd jaar geleden, in 1891 dus, werd door J.H. van den Bosch het tijdschrift *Taal en Letteren* opgericht. Voor de geschiedenis van de Nederlandse taalkunde betekende het uitkomen van dit nieuwe tijdschrift een revolutie. In *Taal en Letteren* werd een harde en doordachte aanval gelanceerd op de 19e-eeuwse taalkundige traditie. Echte taal, zeiden Van den Bosch en zijn mederedacteur Buitenrust Hettema, is mondelinge taal. Schrijftaal is niet meer dan een aftreksel van datgene waar het eigenlijk om gaat: het mondelinge woord. *Taal en Letteren* wierp een stevige knuppel in het hoenderhok der 19e-eeuwse taalkundigen, die plotseling te horen kregen dat ze niets begrepen van het vak waar ze zulke deftige artikelen over schreven. *Taal en Letteren* won de strijd. De opvatting dat geschreven taal gezien moet worden als een afgeleide van gesproken taal is tegenwoordig onomstreden.

De revolutie die het gezicht van de taalkunde drastisch veranderde, heeft binnen de wetenschappelijke bestudering van de letterkunde nooit plaatsgevonden. Toch is er iets veranderd sinds de tijd dat Gerard Knuvelder een paar obligate pagina's vulde over 'orale literaire tradities'. De literaire kunst van het levende woord, dat is dus de kunst van het vertellen, lijkt de laatste jaren een renaissance te beleven. Amateuristische en professionele vertellers treden op in programma's waarin het niet gaat om het 'gedrukte' maar om het 'vertelde' woord. Er zijn, naar analogie van bestaande literaire cafés, in verschillende plaatsen in ons land vertelcafés opgericht. Er worden vertelfestivals georganiseerd. In de programmering van bijvoorbeeld culturele centra worden cursussen aangeboden waarin de kunst van het

vertellen geleerd kan worden en...er verscheen een boek: *Het verhaal gaat verder...* van Jan Swagerman. Een bekende naam binnen het gilde der vertellers. Ook bekend vanwege de vele cusussen die hij heeft gegeven.

Het verhaal gaat verder... was al lange tijd in de vertelcircuits aangekondigd. Ik keek ernaar uit en begon het boek, toen het in 1991 verscheen, met grote grethgheid te lezen. Helaas was mijn teleurstelling groot. Het is goed mogelijk dat Jan Swagerman een boeiend verteller is en een gekwalificeerd scholer -ik heb hem persoonlijk nooit ontmoet- maar een schrijver is hij allerminst.

Een verteller is nog geen schrijver

Het verhaal gaat verder... is een slecht gestructureerd, uiterst rommelig geheel. Het grootste bezwaar dat ik tegen het boek heb is de volstrekt afwezige afbakening van de thematiek. Mensen die elkaar opbellen, lieden die in vergadering bijeen zijn, rondtrekkende troubadours in de middeleeuwen, bij Swagerman heet dat allemaal *vertellen*. Als een boek over zoveel zo uiteenlopende zaken kan gaan, gaat het over alles en alles ligt in zo'n geval heel dicht bij niets. Een enkel voorbeeldje uit de rijstebrijberg. Het eerste hoofdstuk behandelt het traditionele vertellen. Een aantal culturen passeert hier de revue. Drie pagina's Ierland, twee Frankrijk, drie Duitsland, twee Rusland, drie pagina's Eskimo's, drie India enzovoorts. Kan de uitkomst in zo'n geval anders dan oppervlakkig en te hooi en te gras uitpakken? Zeer hinderlijk vind ik in dit eerste hoofdstuk, maar helaas ook op andere plaatsen in het boek, de christelijk-joodse apostolische toon. Ronduit onverdraagzaam wordt Swagerman op pagina 33 waar hij schrijft: 'Jupiter is een symbool, maar Jesaja is een inspiratie, een overtuiging. Zeus is dood zonder geleefd te hebben, maar Mozes is levend gebleven.'

De Griekse mythologie met onsterfelijke verhalen als de *Oresteia*, de *Promotheustragedie*, *Orpheus en Euridice*, heeft -naast de bijbelverhalen- meer dan tweeduizend jaar lang kunstenaars geïnspireerd. Tegen de achtergrond van die constatering is de opmerking 'Zeus is dood zonder geleefd te hebben' niet alleen onwaar maar ook dom en tendentius.

Ik kan er ook niet tegen dat Swagerman alles wat oud, lang geleden en voltooid verleden tijd is, constant in de sacrale toon van de heiligverklaring bespreekt. Alsof alles in die oude culturen, van de Noordpool tot India en van India tot Japan, diep, wijs, waar, schoon enzovoorts was. Ik vind het naïef romantisch om daartegenover voortdurend af te geven op onze eigen cultuur. Daar deugt helemaal niets van. En het grootste kwaad is uiteraard weer de computer. Vroeger, ja toen we nog geen gas, electriciteit en leidingwater hadden, ja toen was het allemaal botertje aan de boom.

Een betrekkelijk klein deel van het boek gaat over verteltechniek. Dat biedt een en ander aan bruikbaar. Nuttig vind ik ook de informatie die Swagerman biedt op het terrein van vertelorganisaties en adressen.

Schrijvers zijn lieden die met succes iets kunnen opschrijven. Het feit dat schrijvers, vooral als ze goed verkopen, voortdurend opduiken in babbelprogramma's en zich ook voor allerlei bladen laten interviewen, heb ik nooit goed kunnen

plaatsen. De mondelinge schrijver valt bijna altijd tegen. Goede voorlezende schrijvers zijn ook eerder een uitzondering dan een regel. Carmiggelt was zo'n uitzondering.

Helaas lijkt ook het omgekeerde waar te zijn. Goede verhalenvertellers zijn - doorgaans?- geen goede schrijvers.

Aandacht voor de vertelkunst

De vertelkunst geniet een wereldwijde opleving. Voor de didactiek van het literatuuronderwijs lijkt me dat een uiterst interessant verschijnsel. In ieder geval zou de literatuurdidactiek voor deze ontwikkeling niet doof moeten blijven. Bij een goede didactische aanhaking bij het vertelde verhaal liggen interessante nieuwe mogelijkheden. Waarschijnlijk ook ter promotie van de geschreven literatuur. En als het laatste niet het geval zou zijn? So What? De ontwikkeling wordt daardoor niet van minder belang.

Tsijp moet er nog maar eens plaats voor inruimen.

Jan Swagerman, *Het verhaal gaat verder...* Ankh-Hermes: Deventer 1991.

